

Якубівська Юлія Євгенівна

к.е.н., викладач Тернопільського комерційного інституту

Удосконалення методики оцінки інтелектуальної власності (на прикладі підприємств галузі виробництва електричних ламп та освітлювального устаткування)

Інтелектуальна власність є важливим елементом для розвитку та функціонування бізнесу як на макрорівні, так і в глобальному середовищі. Дане твердження пояснюється цінністю вищевказаної категорії в системі сучасного світогосподарського розвитку та притаманному йому зросту інтересу науковців у дослідженні категорії інтелектуальної власності в контексті здійснення процесу комерціалізації.

Особливості проведення оцінки інтелектуальної власності та вибір ефективного підходу та методу зокрема є об'єктом дослідження багатьох закордонних вчених-економістів, таких як: Л.Едвінсон, С. Хостетлер, А.Мюллер, Г.Сміт, Л.Рассел, Р.Каплан та інших. Серед українських вчених, що зосереджують свою увагу на вивченні особливостей підходів в оцінці інтелектуальної власності можна виділити: В.Базилевича, В.Ільїна, Ю.Капіцу, І.Мальчевського, Л.Федченко, Н.Аралову та інших. Питання вибору ефективного підходу в оцінці інтелектуальної власності пояснюється, насамперед, збільшенням господарських одиниць, що здійснюють комерціалізацію не лише матеріальних, але й нематеріальних активів, провадять введення об'єктів інтелектуальної власності в господарський оборот, чим пояснюється *актуальність* вибору теми даної наукової статті.

Метою написання статті є вибір удосконалення процесу оцінювання інтелектуальної власності. Для досягнення поставленої мети необхідним є здійснення наступних завдань:

- проведення порівняльної характеристики основних підходів та відповідних їм методів при оцінці інтелектуальної власності;
- наведення переваг та недоліків кожного з підходів оцінки;

- аналіз вітчизняного досвіду процесів оцінки інтелектуальної власності підприємств галузі виробництва електричних ламп та освітлювального устаткування;

- вибір ефективного підходу та можливостей його поєднання з іншими підходами в оцінці інтелектуальної власності.

В Україні оцінка інтелектуальної власності здійснюється на основі Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» від 03.10.2007 р., затвердженого відповідно до статті 9 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [1].

Центр інтелектуальної власності та передачі технологій при НАН України подає наступну класифікацію підходів та методів з оцінки інтелектуальної власності:

1. Витратний підхід:

- метод первісних витрат;
- метод вартості заміщення;
- метод вартості відтворення;

2. Ринковий підхід:

- метод порівняльного аналізу продаж;

3. Доходний підхід:

- метод прямої капіталізації прибутків;
- метод дисконтування чистих грошових потоків;
- метод звільнення від роялті [2, 15-21].

Дана класифікація відповідає міжнародним стандартам та є ефективною в процесі реалізації. Вищеперелічені підходи використовуються однаково як для оцінки матеріальних, так і нематеріальних активів. Але вибір самого методу залежить від багатьох чинників та вихідних даних.

Розглянувши три основних підходи з оцінки промислової власності та методики їх розрахунку, автор дійшла висновку, що найефективнішим є доходний підхід, оскільки він зосереджений на шляхах отримання прибутку від створення та використання промислової власності. Порівняльний та витратний

підходи можна використовувати як додаткові до доходного за умови наявності необхідної кількості достовірної інформації. В Україні доходний підхід для оцінки об'єктів промислової власності є найбільш поширеним, оскільки в його основі лежать перший та другий основні закони фінансів: «Долар нині коштує дорожче, ніж долар завтра (1)» і «Безризиковий долар коштує дорожче, ніж ризиковий (2)» [3]. Надзвичайно важливо зважати на даний взаємозв'язок і періодично тестувати вартість специфічних активів підприємства із вартістю підприємства в цілому. Сума частин повинна бути співрозмірною з вартістю цілої одиниці.

На основі усестороннього дослідження глобальної торгової системи А. Єременко також наголошує на тому, що основним підходом до визначення ринкової вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності для вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є доходний [4, 156].

Водночас, на міжнародному рівні набуває широкого застосування практика використання нових нетрадиційних методів на базі стандартних підходів: доходного, витратного та ринкового. Д. Александров виділяє наступні з них:

- метод надлишкових прибутків, який використовується при передпродажній оцінці гудвілу. Він базується на порівнянні рентабельності чистих активів підприємства із середньою рентабельністю чистих активів на фінансовому ринку або по галузі;
- альтернативний метод, що передбачає розрахунок різниці між вартістю підприємства з припущенням, що воно має у власності невідчутні активи та використовує їх у діяльності, та вартістю підприємства з припущенням, що воно не є власником тих же невідчутних активів;
- метод вартості торгової марки (доходний), за яким така вартість розраховується через дисконтування прогнозованих потоків прибутку, генерованих торговою маркою;
- оцінка нематеріальних факторів за допомогою показника ділової активності. Для цього до показника середньорічного обсягу продажів застосовується

коефіцієнт, який визначається емпіричним шляхом, зважаючи на аналіз угод купівлі-продажу за однорідними підприємствами;

- залишковий метод, за яким оцінюється вартість придбаного гудвілу за міжнародним та національним стандартами обліку, тобто гудвіл дорівнює різниці вартості придбання і справедливої вартості придбаних чистих активів.

За цим методом можна оцінити вартість інтелектуального капіталу як різницю між поточною ринковою капіталізацією та справедливою вартістю матеріальних та ідентифікованих нематеріальних активів;

- розрахунок коефіцієнта Д. Тобіна. Цей показник відображає співвідношення ринкової вартості компанії та відновлювальної вартості її активів. Високе значення цього показника передбачає, що крім активів, відображених у балансі, компанія володіє іншими невідчутними ресурсами, які дають можливість отримати великі прибутки [5, 63-64].

Американські економісти Г. Сміт та Р. Пасс в результаті своїх досліджень дійшли висновку, що в контексті ефективності оцінки об'єктів інтелектуальної власності існує наступна відповідність: для патентів та технологій, для торговельних марок та найменувань, виробничого програмного забезпечення, франчайзингових прав основним є доходний підхід, другорядним порівняльний, а неефективним витратний; для програмного забезпечення управління - основний – витратний, допоміжний – порівняльний, неефективний – доходний підхід [6, 338]. Отже, порівняльний аналіз ефективності застосування підходів оцінки промислової власності, згідно нашого дослідження, матиме наступний вигляд:

Таблиця 1

Пріоритетність застосування підходів при оцінці
інтелектуальної власності

Інтелектуальна власність	Висока ефективність застосування	Середня ефективність застосування	Низька ефективність застосування
Охоронні документи (патенти на винаходи, корисні моделі та промислові зразки; свідоцтва на знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем, кваліфіковані зазначення походження товарів)	Доходний	Ринковий	Витратний

Технології та «ноу-хау»	Доходний	Ринковий	Витратний
Засоби індивідуалізації товарів та учасників господарського обігу (торгівельні марки, знаки для товарів та послуг)	Доходний	Ринковий	Витратний
Права в системі міжнародного науково-технічного обміну, лізингових та франчайзингових договорів	Доходний	Ринковий	Витратний

Джерело : Складено автором

Отже, як бачимо з наведеної у табл. 1 пріоритетності, найбільш ефективним методом в оцінці саме інтелектуальної власності є доходний підхід. Однак деякі дослідники вважають, що одну і ту ж методику оцінювання не можна використовувати до всіх життєвих циклів інтелектуального продукту, адже з часом змінюється і вартість промислової власності, і підходи для проведення її оцінки [7, 38].

Дослідивши основні підходи в оцінці та сучасні методи розрахунку, автором запропоновано метод оцінки промислової власності, що оснований на врахуванні ризиків та побудові сценаріїв розвитку подій, - метод імітаційного розрахунку. В його основі лежать такі методи оцінки, як: метод експертних оцінок (у нашому випадку використано результати отримання ймовірностей настання відповідних подій експертним методом, проведеного підприємством ТОВ «ПВФ Електросвіт») та метод «дерева рішень». Три традиційних підходи оцінки, що розглядалися вище, підходять майже до будь-якого аналізу оцінки. Однак за останнє десятиліття у зв'язку із розширенням впливу чинників та їх кількості при оцінці виникає потреба використання методу, що орієнтований на короткостроковий період оцінки та охоплює різні рівні прибутку – метод експертних оцінок та метод «дерева рішень». У основі кожного з цих методів є два етапи: по-перше, розрахунок імовірного виникнення сприятливих обставин, які впливатимуть на підвищення вартості інтелектуальної власності (ціна або якість); по-друге, розрахунок прибутку за умови наявності таких сприятливих умов (даний крок здійснюється, як правило, за допомогою одного із трьох традиційних підходів оцінки, описаних вище).

Уже відомі та досліджені методи оцінки за трьома традиційними підходами характеризуються високим рівнем прибутку за умови довго-

строковості вкладень, у той час, коли метод імітаційного розрахунку моделює невисокі надходження у короткостроковий період часу з високою частотою повторюваності. Метод експертних оцінок використовується для визначення імовірності за принципом невизначеності. На основі даного методу проводиться всеохоплююча оцінка ризику за даними опитування експертної групи. Таким чином, з вибірки виділяють найефективніший варіант (у даному дослідженні таке опитування було проведено підприємством ТОВ «ПВФ Електросвіт», що є конкурентом ТОВ «Шредер» серед підприємств галузі виробництва електричних ламп та освітлювального устаткування; при розрахунках використано готові результати експертної оцінки). Метод «дерева рішень» характеризується наявністю сценаріїв, що включають в себе відповідні параметри. Ефективність розраховується на основі визначення ефективності кожного зі сценаріїв та ймовірності його здійснення. Дані методи є досить чутливими до зміни основних параметрів. Саме тому їх потрібно використовувати у поєднанні: наприклад, при застосуванні методу експертних оцінок необхідно створювати детальну структуру «дерева рішень» для того, щоб усі потенційні результати були включені в аналіз. А. Козирьов та В.Макаров вважають, що дані методи пов'язані з великими витратами часу та дорогими розрахунками [8, 196].

З урахуванням зростаючого значення інтелектуальної власності у бізнес-діяльності та ускладнення існуючої методики оцінки, альтернативні методи характеризуються зростаючою роллю у майбутньому. Саме тому автор пропонує об'єднати дані альтернативні методи та сформував метод, який охоплював би основи оцінки та базувався на поданих вище альтернативних методах, - метод імітаційного розрахунку. Розглянемо його детальніше. На основі формули дисконтування чистих грошових потоків розраховуємо теперішню вартість оцінюваного об'єкта промислової власності. Поточна вартість оцінюваного об'єкта промислової власності, згідно Рекомендацій з оцінки вартості інтелектуальної власності, розраховується за наступною формулою:

$$PV = \sum CF_j / (1 + I)^t \quad (1)$$

PV – поточна вартість оцінюваного об'єкта;

CF_j – щорічні майбутні грошові потоки;

I – коефіцієнт дисконтування;

t - час [9, 17].

Даний показник становитиме для методу імітаційного розрахунку середню ефективність об'єкта. Для аналізу ефективності встановлюємо ймовірність настання того чи іншого сценарію експертним методом та розраховуємо ефективність кожного зі сценаріїв:

$$E_f = PV \times p_i, \text{ де} \quad (2)$$

E_f – ефективність;

PV – теперішня вартість оцінюваного об'єкта;

p_i – ймовірність настання і-того сценарію.

Ймовірність настання сценарію досліджується експертним методом на основі розгляду параметрів досліджуваного об'єкта. Потенційний перелік ймовірностей настання і-того сценарію для подальшого використання у методі експертних оцінок автор пропонує формувати на основі здійснення SWOT та PEST аналізів внутрішнього та зовнішнього середовища відповідно. Метод імітаційного розрахунку може бути застосований на практиці за умови стабільних та нестабільних грошових надходжень.

Алгоритм застосування методу імітаційного розрахунку на практиці: для прикладу візьмемо ТОВ «Шредер» [10] (м. Тернопіль), що є членом міжнародної компанії «Schréder», яка налічує понад 30 підприємств-членів групи по всьому світі та яке спеціалізується на виробництві освітлювальних приладів, проведенні дослідно-конструкторських робіт у сфері розробки світлотехнічних виробів, розробці енергозберігаючих проектів освітлення об'єктів тощо. Успішність діяльності підприємств, що належать до групи «Шредер» свідчать такі проекти освітлення: Penang Bridge в Малайзії (найдовший міст в Азії); Аеропорт Куала Люмпур (Малайзія), освітлений 15000 світильниками Шредер; Тунель під Ла Маншем, Суецький тунель та багато інших в Бельгії, Франції, Італії, Іспанії, Португалії; Пивоварня «Юпілер» в Бельгії; Освітлення майдану Незалежності в Києві; Архітектурна підсвітка арки

біля Київської адміністрації, підсвітка парку Міцкевича у Львові та багато інших [11]. За ТЗОВ «Шредер» закріплено ринок України. Припустимо, підприємство планує вихід на міжнародний ринок, наприклад Росії, зі своїм проектом освітлення парків із новоствореним продуктом освітлення Green Light Label. Застосуємо метод імітаційного розрахунку для встановлення рівня ефективності даного проекту.

Результати SWOT аналізу: потенційні внутрішні сили підприємства: конкурентні навички і переваги, постійні покупці, високоякісна технологія, можливість впровадження інновацій, фінансові ресурси, високоякісна сировина з Німеччини («Lankwitzer Lackfabrik GmbH», «Alnot GmbH», «IBV», «Atotek»), Польщі («Slaska Fabrika Kabli SA») та Угорщини («Zoltek») [10]; потенційні зовнішні можливості: можливість виходу на нові ринки (країни Східної Європи і Азії), можливість диверсифікації продукції, можливість розширення ринку; потенційні внутрішні слабкості : застаріле обладнання, можливість зниження конкурентних позицій за умови відсутності введення інновацій, вразливість до недоброросовісної конкуренції; потенційні зовнішні загрози : несприятлива державна політика, появи сильних конкурентів, зміна уподобань споживачів, економічні обмеження, поява на ринку новітньої продукції.

Результати PEST аналізу: політична складова: нестабільна урядова політика, невідповідність чинного законодавства України міжнародним нормам, податкова політика урядів; економічна складова: недоброросовісна конкуренція на ринку, складна та довготривала процедура подання заявки та отримання патенту на об'єкти промислової власності в Україні, нестабільність валютного курсу; соціальна складова: необхідність навчання персоналу, дотримання соціальних принципів на переговорах; технологічна складова: необхідність отримання правової охорони на новостворений об'єкт промислової власності, необхідність отримання Європейського патенту, відмінність у рівнях технологічного розвитку між країнами, необхідність надання інжинірингових послуг.

Проведення SWOT та PEST аналізів оцінки внутрішнього та зовнішнього середовища відповідно дає нам необхідну інформацію для подальшого

використання в експертному методі. ТОВ «ПВФ Електросвіт», конкурент ТОВ «Шредер» на ринку освітлювальної техніки, пропонує наступні показники ймовірностей настання сценаріїв при виході підприємства на світовий ринок з новим продуктом:

Таблиця 2

Ймовірність настання сценаріїв (подій) при виході підприємства на ринок Росії з новим продуктом освітлення

Подія (сценарій)	Ймовірність*
1. Бар'єри на зовнішньому ринку, недобросовісна конкуренція	35%
2. Виникнення колізії між національним законодавством та нормами міжнародно-правових актів	64%
3. Потреба в реінжинірингу	45%
4. Формування системи охорони та захисту промислової власності (ефективність патентування, ліцензування)	70%

Джерело : Складено автором згідно даних, отриманих від ТОВ «ПВФ Електросвіт»

Підприємству необхідно розрахувати потенційні ліцензійні платежі у випадку патентування свого освітлювального приладу. Використовуємо запропонований нами метод імітаційного розрахунку, тобто шукаємо добуток теперішньої вартості проекту та ймовірностей настання відповідних подій, що сформовані нами на основі результатів експертної оцінки. Даний результат являтиме для нас очікувану ефективність, у даному випадку – розмір ліцензійних платежів. Зобразимо процес використання методу імітаційного розрахунку для прийняття рішення щодо патентування продукту освітлення ТОВ «Шредер» з урахуванням сценаріїв, поданих у табл. 2, на рисунку:

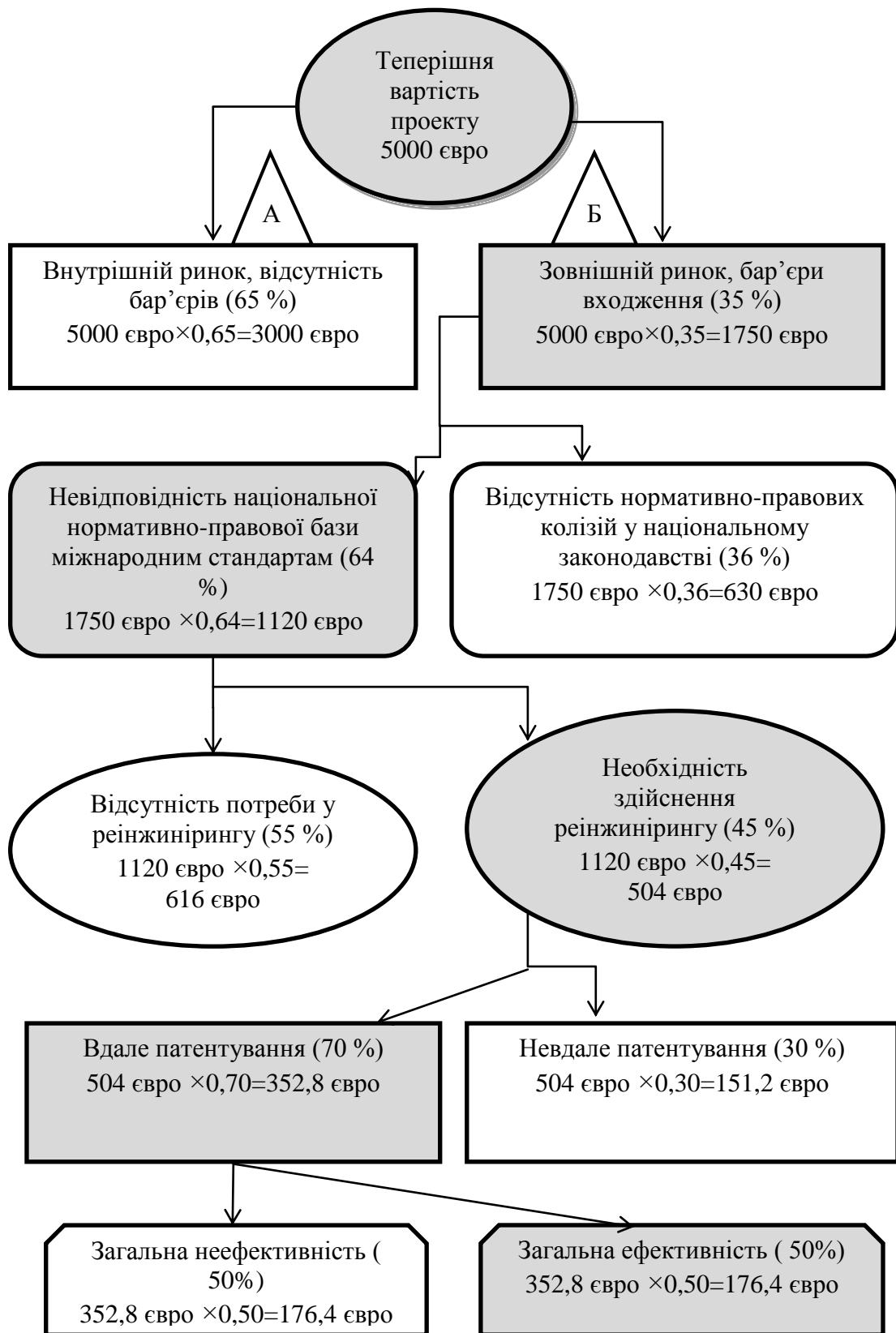

Рис. 3. Блок-схема алгоритму використання методу імітаційного розрахунку для прийняття рішення ТОВ «Шредер» щодо патентування нового освітлювального приладу
Джерело: Складено автором

Судячи з наведених на рис. 3 схематичних розрахунків, автор робить висновок, що потенційні ліцензійні платежі складатимуть в рік 176,4 євро ($5000 \text{ євро} \times 0,35 \times 0,64 \times 0,45 \times 0,70 \times 0,50$), що для підприємства, теперішня вартість проекту якого становить 5000 євро, не є вдалим варіантом. Вищий показник ліцензійних платежів міг би бути за умови зниження показника ймовірності виникнення правових колізій, а також потенційного виникнення бар'єрів впровадження як на внутрішньому ринку, так і при виході на міжнародний ринок. Дане твердження підкреслює необхідність удосконалення механізму державного регулювання вищеописаних процесів в Україні.

Висновок: підсумовуючи вищеподаний матеріал, можемо зробити висновок, що процес комерціалізації промислової власності, її оцінка та трансфер є важливим складовими виведення таких об'єктів на міжнародні ринки. В процесі дослідження автор дійшла висновку, що найбільш ефективним в контексті оцінки промислової власності є доходний підхід, а витратний та ринковий ефективно використовувати у поєднанні з іншими. Крім того, автором запропоновано новий метод оцінки промислової власності – метод імітаційного розрахунку, в основі якого лежать експертний метод та метод «дерева рішень». Метод імітаційного розрахунку можна ефективно використовувати на практиці з метою прийняття оптимального рішення щодо використання, охорони та захисту об'єктів інтелектуальної власності. Однак наявні і певні недоліки: даний метод потребує багатократних розрахунків, що базуються на основі показників ймовірності настання відповідних подій. В економічних реаліях України питання комерціалізації об'єктів промислової власності не може вважатися дискусійним. Лише поєднання державної підтримки і власного комерційного підприємництва може допомогти нашій державі зайняти достойне місце в суспільстві індустріально розвинутих країн. *Перспективними* є подальші дослідження у сфері інтелектуальної власності та в їх комерціалізації зокрема.

Список використаної літератури:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного стандарту N 4 "Оцінка майнових прав інтелектуальної власності" від 03.10.2007 р. №1185 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1185-2007-%EF>

2. Александров Д. Правові аспекти передачі прав на об'єкти промислової власності окремо та в межах трансферу технологій / Д. Александров // Господарське право. – 2007. - № 5. – С. 62-65.
3. Линдерт П. Экономика мирохозяйственных связей / Питер Линдерт. Пер.с англ. О. В. Иванова. - М. : Прогресс, - 2010. – 268 с.
4. Єременко А. В. Інтелектуальна власність в глобальній торговій системі. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / Єременко Андрій Валерійович. — К., 2005. — 226 с.
5. Александров Д. Питання законодавчого закріплення методики оцінки об'єктів інтелектуальної власності при купівлі-продажу цілісних майнових комплексів / Д. Александров // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - № 3. – С. 64-67.
6. Smith G.V. Valuation of intellectual property and intangible assets / G. V. Smith, R. L. Pass. – N.Y. : John Wiley&Sons, 2000. – 638 p.
7. Зинов В. Сравнение различных методов оценки стоимости интеллектуальной собственности / В. Зинов, С. Шамшин // Інтелектуальна власність. – 2002. - № 4. – С. 15-39.
8. Козырев А. Н. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности / А. Н. Козырев, В. Л. Макаров. – М. : Интерреклама, 2003. – 352 с.
9. Капіца Ю. М. Рекомендації з оцінки вартості інтелектуальної власності / Ю. М. Капіца, І. А. Мальчевський, Л. Ю. Федченко. — К.: НАН України; Центр інтелектуальної власності та передачі технологій, 2001. — 40 с.
10. Сфера діяльності ТОВ «Шредер» : [Електронний ресурс] / Офіційний сайт компанії Шредер. - Режим доступу: <http://www2.schreder.com/16-13-31-10/content/global.aspx>
11. Черевань В. М. Світло від „Ватри-Шредер” / В. М. Черевань // Електротема. – 2009. - №1. – 54 с.